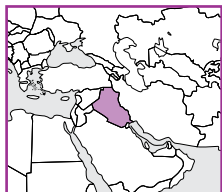

Přetrvávající genderové násilí je překážkou rozvoje a míru

Rozvojové programy pro ženy a mládež
 Irácká asociace Al-Amal
 Basma AlKhateeb

Ačkoli irácké ženy obvykle hrály ve zdejší společnosti poměrně aktivní roli, dlouhá léta konfliktů a mezinárodních sankcí jejich postavení výrazně ovlivnila. Trpěly násilím a poškozením socioekonomického přídava země. Podle průzkumu, který v roce 2008 provedl Oxfam ve spolupráci s asociací Al-Amal, zastává přibližně 35,5 % žen úlohu hlavy domácnosti, což je primárně způsobeno nedávným konfliktem.¹ Zejména ve venkovských oblastech se ženy musely zhostit úkolů, které obvykle zastávali muži, ale při tom zvládat i vlastní tradiční práce, a každý den musí tvrdě pracovat, aby si zajistily alespoň základní životní úroveň.

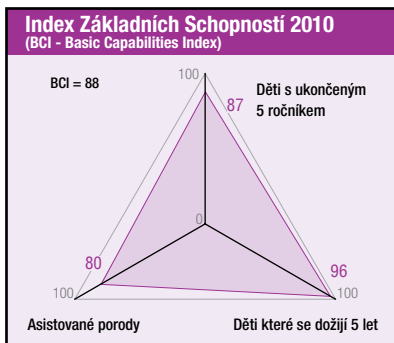
Podle ústavy z roku 2005 (čl. 14) je ženám zaručena rovnost před zákonem. To jim zároveň zaručuje právo na život a osobní bezpečnost (čl. 15) a chrání je před násilím (čl. 29). Tyto principy dále posiluje právo na svobodu a důstojnost (čl. 37), zatímco zákaz uplatňování trestů mimo těch, které stanoví zákon (čl. 19) jasně vyjadřuje nezákonnost vražd „ze cti“. Přes tuto zákonnou ochranu však dominance konzervativních hodnot a mužské nadvlády ve společnosti spolu s pokračujícím ozbrojeným konfliktem a nedostatečným systémem vymáhání práva vystavují ženy a dívky mnoha druhům násilí.

Genderové násilí

Z lokálních a národních průzkumů vyplývá, že násilí vůči ženám a dívkám je v Iráku velmi rozšířené, byť s regionálními variacemi, a vyskytuje se na všech úrovních společnosti. Z velké části souvisí se zažitými kulturními praktikami a přetrvávajícími potížemi se zavedením vlády zákona. Nejčastěji hlášené formy násilí jsou bití, pálení, ženská obřízka (na severu země), nucené sňatky v raném věku a emocionální, psychické a fyzické týrání včetně zločinů „ze cti“.

Z průzkumu provedeného na celostátní úrovni vyplynulo, že 83,1 % žen se stalo obětí aspoň jedné formy manželského omezení, 33,4 % hlásilo aspoň jednu formu emocionálního nebo psychického týrání a 21,2 % žen se podle svých vlastních slov stalo obětí fyzického násilí.² Podle průzkumu UNICEF 59 % žen a dívek ve

Křehká politická situace a nedostatečná vláda zákona proměnily iráckou společnost v nebezpečné prostředí, které nepřeje rozvoji ani stabilitě. Irácké ženy čelí nesnadným životním podmínkám, berou na sebe další zodpovědnosti a bojují s bezpočtem problémů. Na denním pořádku jsou nejen nucené svatby, ale také vraždy ve jménu rodinné „cti“, sebevraždy z donucení, bití, znásilnění, prodeje do sexuálního otroctví či omezování osobní svobody a pohybu. Je nutné chopit se nových příležitostí nejen na podporu sociální obnovy země, ale také na povzbuzení a podporu nových institucionálních struktur, legislativy a jejího prosazování na ochranu politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv žen.

věku od 15 do 59 let věří, že muž má právo bit svou ženu.³ Podíl žen, které se provdaly před 18. rokem života, činil v roce 2006 26,8 %; ve městech to bylo 25,8 %, ve venkovských oblastech 28,9 %.⁴

Ani platné zákony nejsou zcela v pořádku. Ačkoliv Irák přistoupil na mezinárodní úmluvy o lidských právech včetně Úmluvy o odstranění všech forem diskriminace žen (CEDAW), v jeho právním systému stále existují ustanovení, která omlouvají znásilnění, únosy, napadení i vraždy žen a dívek, případně omezují tresty, které hrozí pachatelům takových činů. Pod zámkou obnovy cti a zachování pořádku v rodině tyto zákony podřazují ženy mužům a přispívají k zachování násilí v rodině i ve společnosti.

Sexuální násilí

Je extrémně obtížné získat přesné údaje o množství případů znásilnění a sexuálního násilí v Iráku, protože zdravotnické ani soudní instituce nevedou žádné statistiky. Za hranicemi iráckého Kurdistanu existuje pouze několik azylových domů pro ženy a oběti násilí se nehlásí ve zdravotnických zařízeních ani na policii z obavy, že by je čekal trest vlastní rodiny. V rámci bezpečnostního, sociálního a kulturního kontextu, jakož i zkušeností z jiných konfliktních situací, je rozumné předpokládat, že nahlášené případy představují jen malou část z celkového počtu.

Analýza zpráv humanitárních organizací a novinových článků z období od března 2003 do května 2008 naznačuje skutečné rozměry problému. Studie ministerstva pro ženské záležitosti z roku 2005 hovoří

o 400 zdokumentovaných případech znásilnění v období od pádu režimu Saddáma Husajna (duben 2003) a dobou vzniku studie.⁵ Zpráva za období duben 2004 - září 2007 (17 měsíců) uvádí 400 případů znásilnění žen a 35 případů znásilnění mužů.⁶ Jiná zpráva však uvádí, že mezi únorem a červnem roku 2006 (5 měsíců) bylo jen v Bagdádu znásilněno přibližně 60 žen a dalších 80 se stalo obětí „jiné formy sexuálního zneužívání“.⁷

Bez ohledu na záruky stanovené ústavou obsahuje irácký trestní zákoník z roku 1969 a následující úpravy Revoluční vládní rady (RCC) řadu ustanovení, která přivádí oči nad násilím vůči ženám, stanovují pro tyto případy nižší tresty, a v některých případech dokonce pachatele činí z kriminálního hlediska beztrestným. Podle trestního zákoníku je znásilnění přestupkem podle občanského práva, což znamená, že stát nemůže proti pachateli podniknout žádné kroky bez souhlasu poškozené nebo jejího právního zástupce. Jednou z nejkontroverznějších částí zákoníku je článek 398, podle kterého může být znásilnění nebo sexuální napadení pachateli prominuto, pokud se s obětí ožení. Vzhledem k tomu, že neexistuje žádná právní norma, která by tomu odporovala, platí toto ustanovení i v případě, že oběť je nezletilá.⁸ Obhájci tohoto ustanovení argumentují tím, že chrání zájmy oběti, protože její čest může být obnovena svatbou s pachatelem, a tím lze předejít hrozbě možné „vraždy ze cti“ ze strany rodiny nebo komunity. Ve skutečnosti však toto ustanovení slouží k institucionalizaci hanby a zneuctění oběti znásilnění, čímž ještě víc ohrožuje její život a bezpečnost.

Vražda s polehčujícími okolnostmi

Ke zločinům ze cti dochází z celé řady příčin včetně cizoložství, odmítnutí sňatku s mužem, kterého vybrala rodina, pokusu uzavřít sňatek s někým, koho rodina neschvaluje, předmanželského sexu, znásilnění nebo dokonce jen podezření ze spáchání kteréhokoliv z těchto

5 Americká právník asociace a Irácký projekt právního rozvoje (ABA/ILDP), *Postavení žen v Iráku: Aktualizované hodnocení iráckého de iure a de facto vztahu k mezinárodním právním standardům*, prosinec 2006. Ke stažení na: <www.abanet.org/rol/publications/iraq_status_of_women_update_2006.pdf>.

6 IRIN, „Irák: Mnozíci se připady zneužívání žen“, 14. září 2005. Ke stažení na: <www.irinnews.org/report.aspx?reportid=25476>.

7 IRIN, „Irák: Místní nevládní organizace varuje před množícími se případy sexuálního zneužívání“, 14. června 2006. Ke stažení na: <www.irinnews.org/report.aspx?reportid=27013>.

8 Součástí zákona je ustanovení, že proces bude obnovou a případný trest vstoupí v platnost, pokud se obžalovaný s obětí rozvede bez oprávněného důvodu během tří let po ukončení procesu.

1 Oxfam International, *Jejími slovy: Irácké ženy mluví o svých největších potížích a problémech - průzkum*, 2009. Ke stažení na: <www.oxfam.org.uk/resources/policy/conflict_disasters/iraq-in-her-own-words.html>.

2 Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo plánování a rozvojové spolupráce a Světová zdravotnická organizace, *Irácká republika*

– zpráva o stavu irácké rodiny 2006/7. Ke stažení na: <www.iauraq.org/reports/firs_report_en.pdf>.

3 UNICEF, *Pokrok pro děti: Světí vhodný pro děti – statistická ročenka*, č. 6, prosinec 2007.

4 *Tamtéž*.

činů. Nejčastěji jde o vraždy, ale vyskytují se i jiné formy násilí jako zohavení či zmrazení.

Irácký trestní řád posuzuje vraždy ze cti jinak než jiné vraždy. V iráckém Kurdistanu byly zákony, které povolují snížení trestu u zločinů ze cti, v roce 2000 zrušeny, ale ve zbytku země stále platí. Rozhodnutí č. 6 Revoluční vládní rady z ledna 2001 rozšířilo kategorii zločinů ze cti a připustilo snížení trestní sazby za vraždu manželky nebo blízké příbuzné ženského pohlaví, pokud motivem činu bylo zachování rodinné cti. Podle článku 130 trestního zákoníku může být trest v takových případech snížen na pouhý rok vězení (zatímco v opačném případě by pachatelé hrozil trest smrti) nebo šest měsíců (jako alternativa doživotního vězení). Tento přístup je neslučitelný s nezákonností takového činu a napomáhá jeho uplatňování jako formy mimosoudního trestu, který je podle ústavy nepřipustný.

Výbor CEDAW vyjádřil nad iráckou praktikou vražd ze cti hluboké obavy.⁹ Irácké aktivistky vedou v součinnosti s celou řadou národních a mezinárodních institucí kampaň za změnu zákonů a požadují, aby parlament zrušil statut „vražda ze cti“ a soudil jejich pachatele stejně jako ostatní vrahy. Vzhledem ke slabé pozici vlády a konzervativnímu postoji parlamentu však panuje hluboká skepse nad tím, že by k této reformě v dohledné době došlo.

Mnoho dalších zločinů zůstává nepotrestáno

Existuje celá řada dalších zločinů souvisejících s genderovým násilím, u kterých současně zákony oběť nechrání. Naopak, pachatelé ve většině případů vyvážnou bez trestu, nebo jsou jejich tresty výrazně sníženy. Mezi takové zločiny patří:

- **Únosy.** Podle článku 423 iráckého trestního zákoníku se únos ženy trestá odnětím svobody v maximální délce 15 let; stejně jako v případě znásilnění a pokusu o znásilnění je však trest prominut, pokud se pachatel s obětí ožení.
- **Domácí násilí.** Podle článku 41 zákoníku má manžel zákonné právo trestat svou manželku; ačkoli zákon stanoví, že takový trest je přípustný „v mezích zákona nebo zvyklostí“, neurčuje žádné konkrétní omezení a zvyklostní meze nejsou definovány.
- **Obchod s lidmi a prostituce.** Přestože ústava zakazuje obchod s ženami a dětmi a prostituce je trestným činem, ženy a dívky prodané do nevěstinců mají jen malou naději na záchranu. Kromě toho není obchodování s lidmi zařazeno do oficiálních statistik ministerstva vnitra jako trestný čin a není součástí školení policistů.

- **Ženská obřízka.** Na jihu Iráku jde o ojedinělou praxi, ale mnozí se zprávy, že se ženská obřízka znovu rozšířila na severu země. Neexistuje zákon, který by takový zákrok zakazoval, a ačkoli ministerstvo zdravotnictví zastává stanovisko, že lékaři nejsou oprávněni jej provádět, nejsou k dispozici zákonné prostředky, jak tento zákaz prosazovat.
- **Nábožensky motivované násilí a kmenové praktiky.** Zpráva ABA/ILDP z roku 2006 uvádí, že v atmosféře rostoucího sektářského napětí extremistické skupiny sunnitů a šiitů požadují, aby ženy nosily hidžáb a vyhýbaly se „nemorálnímu“ a „neislámskému“ chování s tím, že je v opačném případě bude čekat krutý trest.¹⁰ V Basře, druhém největším městě v Iráku, bylo v roce 2007 zabito a zohaveno 133 žen, jejichž těla byla pohozena do popelnic spolu se vzkazy, které ostatní varovaly před „porušováním islámského učení“.¹¹
- **Násilí proti ženám ve výkonu trestu.** Ačkoli se zprávy o zneužívání vězňů v Abú Ghrajb soustředily výhradně na mučení, sexuální zneužívání a ponižování iráckých mužů, celá řada zdrojů uvádí, že ženy zadržované ve věznicích trpěly stejným zacházením včetně znásilnění. Podle zprávy společnosti Human Rights Watch utajení okolností zadržování žen ve vězení „vzešlo z tajné dohody mezi rodinami a okupačními silami“: Rodiny se obávaly společenské stigmatizace a mnohonárodní síly v Iráku se bály odsouzení ze strany humanitárních organizací a odplaty ze strany Iráčanů.¹² Podle Ministerstva zahraničí Spojených států amerických se zneužívání žen formou výhrůžek, zastrasování, bití a elektrických šoků dopouštěla také irácká policie.¹³

Možnosti budoucího vývoje

„Genderová spravedlnost“ zůstává v poválečných společnostech, jakou je i ta irácká, zpravidla pouhou iluzí, ačkoli i zde je patrný určitý pokrok. Tento pojem znamená mnohem více než pouhou spravedlnost v soudní síni; jeho součástí je rovnoprávné postavení a účast žen na jednání o mírových dohodách, plánování a implementaci mírových operací, tvorbě a fungování nové vlády (včetně agentur a institucí zaměřených na potřeby žen a dívek), poskytování vzdělávacích příležitostí v plném rozsahu, participaci na oživení a růstu ekonomiky a rozvíjení kultury, která podporuje nadání, schopnosti a blahobyt žen a dívek.

Kříze mohou rozbit společenské bariéry a tradiční patriarchální vzorce a nabídnout tak příležitost pro vznik spravedlivější společnosti, která bude respektovat a chránit práva žen a v níž se genderová rovnost stane normou v institucionálních i společenských rámcích. Takových příležitostí je nutno využít nejen na podporu sociální obnovy, ale také na povzbuzení a podporu nových institucionálních struktur, legislativy a jejího vymáhání na ochranu politických, ekonomických, sociálních a kulturních práv.

Doporučení

Následující kroky naznačují, jak by mezinárodní komunita – Organizace spojených národů, dárcovské země a mezinárodní agentury – mohla podpořit postavení iráckých žen:

- Vyjednat s iráckou vládou podmínky, za kterých bude dodržovat své závazky v oblasti ochrany lidských práv a umožní ženám podílet se na politickém životě, mírovém procesu a procesu národního smíření.
- Přednostně poskytovat finanční podporu pro školení o genderové rovnosti na ministerstvech vnitra a spravedlnosti, na soudním dvoře, na univerzitách, v právnických školách a v nevládních organizacích.
- Poskytovat iráckým organizacím občanské společnosti školení ve věci právního povědomí, zejména s ohledem na Rezoluci Rady bezpečnosti 1325 (SCR 1325)¹⁴ a sponzorovat školení, workshopy, konference a mediální kampaň s touto tematikou.
- Přidělit diplomatickým misím v Iráku genderového poradce, který by se věnoval dodržování mezinárodních a národních závazků země z hlediska genderové rovnosti.
- Poskytovat humanitární pomoc Iráčanům v uprchlických táborech v Jordánsku a Sýrii, které z velké většiny naplnily ženy a děti, a zprostředkovat azyl pro ty, kdo hledají útočiště v evropských a severoamerických zemích. ■

9 Výbor CEDAW, „Souhrnný záznam z 468. shromáždění“, CEDAW/C/SR/468, 14. června 2000. Ke stažení na: <www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/cedaw23/lraq%20as%20adopted.html>.

10 ABA/ILDP, *op. cit.*

11 MADRE, „Kdo v Basře zabíjí ženy?“ 9. ledna 2008. Ke stažení na: <www.madre.org/index/resources-12/madre-articles-35/news/who-is-killing-the-women-of-basra-71.html>.

12 Human Rights Watch, „Atmosféra strachu: Sexuální násilí a únosy žen a dívek v Bagdádu“, *Iraq*, 15(7), červenec 2003. Ke stažení na: <www.hrw.org/en/node/12305>.

13 Ministerstvo zahraničí Spojených států amerických, *Zpráva o dodržování lidských práv v Iráku 2005*, 8. března 2006. Ke stažení na: <www.state.gov/g/drl/rls/hrrpt/2005/61689.htm>.

14 SCR 1325, přijatá Radou bezpečnosti 31. října 2000, měla omezit dopad válečných konfliktů na ženy a posílil jejich účast při řešení konfliktů a budování udržitelného míru. Ke stažení na: <www.un.org/events/res_1325e.pdf>.